

הרב יהודה שביב

"שובה ישראל" – הפטרת שבת שובה

(הושע י"ד, ב-ו)¹

הפטרה ייחודית שנקבעה לשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים - ודאי נקבעה בשל תכנים ויסודות של תשובה שמצויים בה. אולם, רבות מאוד הנבואות הקוראות לתשובה, ויש להתבונן מהו המסר הייחודי שראו חכמים בקטע נבואי זה מנבואת הושע, אותו דווקא ביקשו להקנות לנו בשבת תשובה.

א. וידוי וקבלה לעתיד

הנביא מדריך את ישראל במעשה התשובה, והדרכה זו מדגישה שני יסודות: וידוי וקבלה לעתיד. מסתבר שיסוד עזיבת החטא הוא מושכל ראשון ואינו צריך הדגשה. לעומת זאת, את הוידוי והקבלה יש להזכיר שוב ושוב, שכן יש הסוברים שדי להם בהרהורי תשובה. אולם התורה מצווה דווקא על וידוי דברים. שכן הלבשת ההרהורים במילים מגבשת ומייצבת, וכשהשב משמיע את הדברים לפני ה' הרי זה נוסף בתשובה חיות וקיום. וכך היא שורת ההלכה: "כל המצוות שבתורה... אם עבר אדם על אחת מהן... כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות לפני האל ברוך הוא" (רמב"ם הלכות תשובה א, א)².

העמידה לפני ה' היא יסוד גדול בתשובה. שכן ההיזק שבמעשה העבירה כפול הוא: עצם העבירה; הריחוק מה' שנגרם בעטייה. ולכן אין די לו לחוטא לשוב מחטאו, אלא עליו לשוב אל ה'. יסוד הקבלה לעתיד אף הוא עולה מקטע הפטרה. שכן שם הנביא בפיהם של השבים: "ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ידיו" (ד). ויפים שני יסודות אלו לשבת שבין ר"ה ליוה"כ. שהרי תהליך התשובה החל כבר לקראת ימי ר"ה ובעיצומן. וודאי כבר התחרטו החוטאים על חטאם, ועתה בתחילת השנה החדשה יש להתמקד בעתיד. ואין כקבלה מעין זו להתחלה טובה. מאידך הדגשת הוידוי באה כהכנה לקראת יום הכיפורים, יום בו "חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות" (רמב"ם הלכות תשובה ב, ז) ומתוודים בו בכל אחת מהתפילות.

* פרק מחיבור על הפטרות העומד לראות אור בקרוב בע"ה.

1. יש המוסיפים לקרוא מנבואת יואל ב', טו-כו ויש גם המוסיפים ממיכה ז', יח-ב.
2. כבר עמדו על כך שהרמב"ם מדבר על מצות הוידוי ולא על מצות התשובה. ראה מאמרי "התשובה - מצוה או עצה", מורשה ר' (ימים נוראים תשל"ד), עמ' 30-37.

ב. שיבה עד ה' ושיבה אל ה'

הנביא פותח: "שובה ישראל עד ה' אלוהיך". וממשיך: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'".

כבר בפרשת התשובה בתורה (דברים כ"ט) מצינו שני ביטויים אלו. היא פותחת: "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקלו"; וחותמת: "כי תשוב אל ה' אלקיך ושמעת בקלו". וכבר הבחין המלבי"ם שם: "כי תשובה אל ה' אלקיך - שאז יבואו למדרגה גדולה כזו, מפני שהתשובה תהיה אל ה'... לא כתשובה שבראש הפרשה שהיא רק עד ה'".

משמע: 'עד' יש עימה הצבת גבול, מה שאין כן 'אל', המביע התכנסות וקירבה ללא גבול. בין כך ובין כך עניין התשובה היא שיבה אל ה'.

ג. הבחירה והתשובה

הפסוק האחרון יש בו כדי להתמיה. הוא משמיע: "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם".

משמע כי דרכי ה', אף שישירים הם, בכל זאת פושעים ייכשלו בם. אכן יונתן תירגם (והסכים עימו רש"י) שכוונת הכתוב היא שרשעים ייכשלו בגלל אותם דרכים; על שלא הלכו בם. אולם מפשוטם של דברים נראה שבאלו הדרכים עצמם ייכשלו הרשעים כשילכו בם. והלוא כזאת מצינו גם לגבי תורה, שלגביה אמרו חז"ל: "זכה - נעשית לו סם חיים; לא זכה - נעשית לו סם מיתה" (יומא עב, ע"ב).

והרי זה תמרור תמידי מזהיר: גם אם הולכים בדרכי ה', יש להישמר שלא להיכשל. וזה אף אומר כי התשובה אינה מכוונת רק למי שפנה לדרכים אחרות, אלא גם להולך בדרך ה', שכן אפשר שייכשל ועליו לשוב בתשובה.

ומכיוון שגם דרך ה' אינה ערובה שלמה, הרי שתמיד ניצבת בחירה בפני האדם: ללכת או להיכשל. נמצא כי הכתוב הפותח **בתשובה** חותם **בבחירה**. והרי זה מלמד כי שני מושגים אלו כרוכים זה בזה. יסוד זה כבר למדנו מדברי הרמב"ם, שהוא הקדיש שני פרקים מתוך עשרת פרקי הלכות תשובה, לענין הבחירה החופשית (פרקים ה-ו). והמסקנה שהוא מסיק מרעיון הבחירה הוא: "הואיל ורשות כל אדם נתונה לו... ישתדל אדם לעשות תשובה ולהתוודות בפניו מחטאו ולנעור כפיו מחטאיו" (הלכות תשובה ז', א).

ד. מ"האזינו" ל"שובה"

פעמים הרבה קוראים בשבת שובה את פרשת האזינו. אולם ההפטרה אינה ההפטרה הרגילה של פרשת האזינו (הרגילה היא שירת דוד; שירה כמקבילה לשירה),

אלא קריאתו של הושע "שובה ישראל עד ה' אלקיך...". התבוננות מעלה שיש כמין אי התאמה בין קריאתו של הנביא ללקח העולה מן הפרשה. את הלקח משירת האזינו מסכם הרמב"ן (ל"ב, מ) כך:

"הנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חימה, אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה ויכפר על חטאתינו למען שמו. אם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת הגאולה העתידה".

לאמר: הגאולה העתידה מובטחת בכל אופן, גם אם לא יעשו תשובה. ויש בידיעה זו כדי להמעיט מתוקף הקריאה הנבואית "שובה ישראל".

אכן אפשר ומוצגות לפני הקהל שתי האפשרויות: גאולה ללא תשובה וגאולה בעקבות תשובה. הראשונה גאולה בזרוע, מלאה תוקף ונקם ודם וחרב, ואילו השנייה רצופה רפואה ואהבה - "ארפא משובתם אהבם נדבה"; טל ופריחה - "אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה..." (הושע י"ד, ה-ו). ובזו השבת, בעיצומם של ימים היפים לתשובה, הם קרואים לבחור באחת משתי האפשרויות.

ואפשר שמשתקף כאן ההפרש שבין כלל ישראל ליחידי ישראל. לכלל ישראל מובטחת גאולה ומובטחת כפרה גם אם לא ישובו. אולם גאולת נפשו של היחיד תלויה במעשיו ובתשובתו. ודווקא על רקע ההבטחה הברורה הנשמעת בקריאה בתורה, יש צורך לקרוא באוזנו של כל יחיד ויחיד: "שובה ישראל עד ה' אלהיך".

ונקודה נוספת. יש ואדם חש בצורך לשוב בתשובה ולתקן אורחותיו, אבל הוא נרתע מכובד האחריות. חזון השלימות הכרוך בתשובה קוסם מאוד ומושך, אבל גם מיירא ומפחיד. "מחשכי ההוייה עלופים הם בפחדו שוא... בעל התשובה מפחד שעוונותיו כבר אבדוהו ושתקותו כבר אפסה... פחדה הארץ גם כן ולא הוציאה את העץ בשלימותו. מפחדת היא האנושיות מפני ערכי החופש הבהירים והרוממים" (הראי"ה קוק, אורות התשובה ט"ז, ב).

אפשר שגם המחשבה כי גאולתם של ישראל תלויה בתשובה שאעשה אני, מייראת מחמת כובד האחריות ומייראת על הסף. לכך תשובה מאוד הידועה העולה משירת האזינו, כי הגאולה העתידה מובטחת היא ואין היא תלויה בהכרח בתשובת כל יחיד. ומשסרה חרדת האחריות אפשר לה לאוזן להיות קשובה לקריאה "שובה ישראל עד ה' אלהיך".